

APLIKACE ZÁKONA O ZASTAVOVÁNÍ ČINNOSTI A O ROZPOUŠTĚNÍ POLITICKÝCH STRAN A JEHO SKUTEČNÉ ZAMĚŘENÍ /LÉTA 1933 - 1938/

/Z materiálů Státního ústředního archívu/

Karolina Adamová

Za Rakouska - Uherska a za předmnichovské republiky, která recipovala zákonem č. 11/1918 Sb. rakouské a uherské právo, nebylo postavení politických stran upraveno právními předpisy. Podle převládajících právních názorů nebyla politická strana právní osobou a nemohla nabývat majetek. Závazky, které v zájmu politické strany podstupovaly fyzické osoby, postihovaly podle obecných zásad soukromého práva pouze je. Až do roku 1938 (vládní nařízení 355/1938 Sb. o politických stranách) existovaly politické strany prakticky jen *de facto*, nikoli *de iure*.¹⁾ Převrat oproti dosavadnímu zákonodárství a praxi znamenal § 3 zmíněného vládního nařízení 355/1938 Sb., ve kterém se výslovně stanovilo, že politická strana je právní osobou a může tedy nabývat práv a zavazovat se. Tímto vládním nařízením došlo k uznání právní subjektivity politických stran, ale pouze za účelem vytvoření možnosti zákroku vůči straně na podkladě právní normy.

Zmiňme se o § 26 občanského zákoníku z roku 1811, ve kterém se praví, že dovolené korporace jsou právními osobami. Někteří znalci práva (např. P. Hartmann)²⁾ tvrdili, že politické strany jsou korporace dovolené a v důsledku toho mají právní subjektivitu. Toto tvrzení se opíralo o známou právní zásadu "co není zakázáno, je dovoleno." Bylo lze ovšem namítnout, že politické strany nebyly "dovolené", neboť nikde nebylo výslovně stanoveno, že politické strany jsou útvary dovolené státem, a že,

¹⁾ Srv. k tomu K. Malý, *Policejní a soudní perzekuce dělnické třídy ve druhé polovině 19. století v Čechách*, Praha 1967, str. 140 - 142, P. Hartmann, *Die politische Partei in der Tschechoslowakischen Republik*, Brno 1931, Z. Peška, *Politické strany a československý právní řád*, *Právní Obzor* XVII, 1934, str. 177 - 186 a 209 - 216, viz též J. Kliment a V. Dusík, *Spolky shromáždění a politické strany*, Praha 1936.

²⁾ P. Hartmann, *Die politische Partei*, str. 91.

jak to formuloval J. Hoetzel, to tedy byla jen politická společnost státem trpěná.³⁾

Liberalismus 19. století, jehož nositelem byla mladá buržoazie, zřejmě ovlivnil i pohled na politické strany.⁴⁾ Strany, zvláště buržoazní, měly mít co nejširší pole působnosti a tak jakákoli jejich právní úprava by byla tehdy považována za zakotvení policejního vrchnostenského dozoru nad nimi a za zásah do jejich činnosti.

Před zákonem 201/1933 Sb. o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran se termín strana (politická) vyskytoval v legislativě sporadicky. Poprvé se v zákonodárství ČSR setkáváme s pojmem strana v Řádu volení v obcích (zákon 75/1919 Sb.). Pojem strana se vyskytuje i v dalších právních aktech týkajících se volebního řízení.⁵⁾ V případě, že politická strana předložila kandidátní listinu, byla považována také za stranu volební.⁶⁾ Ústava z roku 1920 uvádí termín strana pouze na jediném místě.⁷⁾

V souvislosti s hospodářskou a politickou situací v Evropě sílí u nás ve třicátých letech snaha vládnoucí třídy regulovat vznik a zánik politických stran, a to ovšem tak, aby mohlo být především kontrolováno revoluční dělnické hnutí.

I. ZÁKON Č. 201/1933 Sb. A PRÁVNÍ AKTY NA NĚJ NAVAZUJÍCÍ

V letech 1929-1933 se nacházela světová kapitalistická ekonomika v hospodářské krizi, která vznikla ze stejných příčin jako všechny předcházející krize, a sice z rozporu mezi společenským charakterem výroby a soukromokapitalistickým přivlastňováním výsledků společenské práce. U nás propukla krize asi o tři čtvrtě roku později než v ostatních vyspělých kapitalistických zemích.

³⁾ Srv. J. H o e t z e l, Rozpouštění politických stran a zastavování jejich činností, Právník LXXIII, 1934, str. 12.

⁴⁾ Srv. K. M a l ý, Policejní a soudní perzekuce, cit. dílo, str. 141.

⁵⁾ J. T r o j a n e c, J. F i š e r, Komentované řády volení, Zákon o zastavování a o rozpouštění politických stran, Praha 1935 (zde příslušné volební zákony).

⁶⁾ J. K l i m e n t, Politické strany podle práva československého, Praha 1936, str. 12 - 13, J. T r o j a n e c, J. F i š e r, Komentované řády volení, str. 136 - n., viz též M. S t i e b e r, Politické a volební strany, Sborník věd právních a státních, Praha 1926, str. 147.

⁷⁾ Viz § 54/3 - hovoří se zde o sdružování stran (ústava má na mysli volební strany).

Jednalo se o krizi z nadvýroby, kdy koupěschopná poptávka zaostávala za rychle vzrůstající výrobou. V porovnání s předcházejícími krizemi byla krize třicátých let hlubší a postihovala téměř všechna odvětví ekonomiky. Znamenala úpadek výroby a zahraničního obchodu. Přirozenou reakcí kapitalistů na krizové jevy byla snaha zmonopolizovat národní trh. To však vedlo k obchodním konfliktům mezi jednotlivými státy a monopoly a v důsledku toho se krizové jevy ještě prohlubovaly. Po agrární a průmyslové krizi následovala nevyhnutelně i krize finanční, která postihla velmi citelně mezinárodní kapitalistickou finanční a úvěrovou soustavu.

Sociální důsledky krize dolehly velmi těžce zejména na dělnickou třídu. Zastavování a omezování výroby vyvolávalo masovou nezaměstnanost. Na venkově vedla hospodářská krize k celkovému úpadku zemědělské malovýroby, k růstu pauperizace obyvatelstva a ke zvětšování bídy. Sociální důsledky krize radikalizovaly vrstvy obyvatelstva, které byly krizí nejvíce postiženy. V zemích, kde narůstání třídních rozporů začalo ohrožovat existenci kapitalistického zřízení, objevují se snahy vlády po odstranění parlamentního režimu buržoazní demokracie a prosazuje se stále více srůstání monopolů a státního aparátu.

Jediní, kdo vedli v Československu důsledný boj za východisko z krize na základě jejích kořenů, byli komunisté. V tomto směru byl zvláště významný VI. sjezd KSČ konaný v Praze ve dnech 7. - 11. března 1931. Tento sjezd, který se konal pod heslem - Za proletářské východisko z krize - zdůraznil nutnost boje za získání většiny dělnické třídy a pracujícího lidu, vyzdvihl význam obrany a prosazování hospodářských zájmů proletariátu v období hospodářské krize a rozpracoval metodu formulování dílčích požadavků. Nabádal pracující k stávkovému boji a k demonstracím proti daňovému útlaku, snižování mezd a propouštění z práce.

V usnesení VI. pléna ÚV KSČ (19. - 20. března 1932) bylo opět proklamováno heslo - Za revoluční východisko z krize. Těžiště jednotného protiburžoazního boje nezaměstnaných za chléb a práci mělo být v průmyslových podnicích, kde se koncentrovala dělnická třída.

Hospodářská krize vedla k vyhrocení konfliktního vztahu mezi proletariátem a buržoazií. V Československé republice dochází ke stále častějším stávkám dělníků, které jsou zaměřeny proti vládě a nastává i velký rozvoj rolnického hnutí. Po nástupu fašismu v Německu v roce 1933 nabývá hnutí dělníků a rolníků u nás i charakter hnutí protifašistického.

Hitlerovo vítězství a nástup fašismu v Německu měly vážné důsledky i v našem vnitropolitickém životě. Hitlerovi stoupenci z řad německé menšiny v československém pohraničí přijali jeho nástup k moci s nadšením. Část buržoazie, zvláště agrární, se přikláněla k fašistickému řešení hospodářských, sociálních a politických problémů - k potlačení dělnického hnutí a k omezování buržoazně demokratických svobod. Skupina po-

litiků reprezentovaná Hradem orientovala svoji politiku i nadále na západ, v první řadě na Francii, a stavěla se proti vystřídání omezené buržoazní demokracie fašistickou formou vlády. Tito politikové však nebyli, v souladu s politikou západních států, proti případným kompromisům s hitlerovským Německem. Dilema buržoazie - demokracie nebo fašismus - vyústilo posléze ve stanovisko realizované většinou buržoazie, a to v postupnou fašizaci Československého státu a práva.

Od počátku třicátých let spatřujeme také u nás stále silnější fašizační vývojové tendence. Vzpomeňme jen na příklad tzv. kartelový zákon (č. 141/1933 Sb.), který upevňoval moc již existujícího monopolního sdružení. Byla to právě silnější monopolizace hospodářství, ve které spatřovala vláda východisko z hospodářské krize. Dalším protipokrokovým zákonem byl zákon o ochraně cti č. 108/1933 Sb., který tvořil podklad pro omezování vydávání pokrokových časopisů a potlačování vládě nepohodlných názorů v tisku. Jinými takovými právními normami byly zákony č. 124/1933 Sb. a č. 140/1934 Sb., kterými se měnil a doplňoval zákon na ochranu republiky, zákonem č. 140/1934 Sb. se ještě navíc měnily dosud platné tiskové zákony. Mezi fašizační právní předpisy je nutné zařadit také zákon o mimořádných opatřeních č. 125/1933 Sb. a tzv. zmocňovací zákony pro vládu č. 95 a 206/1933 Sb., které znamenaly omezení dosavadního parlamentního systému a posílení orgánů výkonné moci.⁹⁾

Skutečně přesvědčivým dokladem fašizace v Československu je právě zákon o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran, kterým si vláda opatřila možnost zákroku proti politickým odpůrcům.

Zdánlivě⁹⁾ měl tento zákon sloužit proti Němcům fašistického smýšlení žijícím v Československé republice, ale ve skutečnosti si zde vládnoucí třída připravila "legální podklad" pro zásah proti Komunistické straně Československa.

Zákon 201/1933 Sb., který je u nás prvním zákonodárným aktem hovořícím podrobně o politických stranách, nepřiznává, jak je uvedeno také v důvodové zprávě k tomuto zákonu, politickým stranám právní subjektivitu.¹⁰⁾

⁹⁾ V. V a n ě ě k, Dějiny státu a práva v Československu, Praha 1976, III. vydání, str. 440.

⁹⁾ Srv. k tomu těsnopisecké zprávy o zasedání poslanecké sněmovny a senátu z roku 1933 - projednávání osnovy zákona o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran (zvláště vystoupení zpravodajů k osnově zákona), dále v textu.

¹⁰⁾ Srv. Důvodová zpráva k zákonu 201/1933 Sb., tisk č. 2 355 poslanecké sněmovny, III. volební období, 9. zasedání, rok 1933.

1. Projednávání a přijetí zákona o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran

V roce 1933 předložila vláda poslanecké sněmovně návrh zákona o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran.¹¹⁾ V důvodové zprávě vládního návrhu je uvedeno, že v Československu existují politické strany, které svojí činností ohrožují samotné ústavní základy Československého státu. Ve zprávě se dále praví, že "Nebezpečností hrozící takto státu může být ještě zvyšováno poměry na jeho hranicích". Ani tato formulace, která měla navodit zdání, že navrhovaný zákon je namířen proti fašistickým stranám v Československu, nemohla vyvrátit tu skutečnost, že tento zákon byl ve své podstatě namířen vůbec proti politickým stranám nepohodlným buržoaznímu státu.

Zdůrazněme, že v době projednávání osnovy zákona v parlamentě byla činnost německé strany národní a německé národně socialistické strany dělnické již zastavena (4. října 1933), a to na základě ústavy a spolkového zákona č. 134/1867 ř. z. Použití spolkového zákona bylo vlastně protiprávní, protože se tento zákon netýkal politických stran, ale pouze spolků. I když činnost dvou německých stran byla již zastavena z důvodu, že tyto strany usilovaly o odtržení pohraniční části Československého státu a o jejich připojení k Německu, chtěla si vláda vytvořit spolehlivý zákonný poklad, na základě kterého by bylo možné v budoucnu zastavit činnost jakékoli "podvratné" politické strany nebo tuto stranu rozpustit. Orgány buržoazního státu se nechtěly vystavovat případným námitkám, že zákrok proti politickým stranám nemá legální podklad.

Z taktických důvodů omezila vláda časovou působnost zákona do 1. ledna 1935. Byla si totiž vědoma, že v případě neomezené časové účinnosti zákona by komunisté v parlamentě a celá pokroková veřejnost vystupovali proti takovému zákonu ještě důrazněji. I když byla vládou zdůrazňována prozatímní platnost tohoto zákona, vystoupili komunističtí poslanci a senátoři na půdě parlamentu velmi ostře proti tomuto zákonu a odhalili jeho protidělnickou povahu.

Zpráva ústavněprávního výboru o vládním návrhu zákona o zastavování a o rozpouštění politických stran byla projednávána poslaneckou sněmovnou dne 20. října 1933. Zpravodajem byl národní socialista dr. Patejdl. Vláda se jistě domnívala, že poslanec národně socialistické strany bude

¹¹⁾ O průběhu schůze poslanecké sněmovny viz Těsnopisecká zpráva o 296. schůzi poslanecké sněmovny NSRČ v Praze, v pátek dne 20. října 1933 odtamtud jsou převzaty i citace dále v textu. K tomu též Národní shromáždění republiky Československé v druhém desetiletí, Praha 1938, str. 383 - n.

u pokrokové veřejnosti vzbuzovat menší nedůvěru než poslanec strany buržoazní.

Zpravodaj poukázal na to, že bezpečnost Československé republiky je ohrožena ze strany Německa. Je třeba chránit suverenitu a územní celistvost Československého státu a nelze dovolit některým politickým stranám, aby porušovaly loajalitu vůči Československé republice. Poslanec Patejdl doporučil poslancek sněmovně návrh zákona o zastavování činnosti a o jejich rozpouštění ku přijetí, neboť se prý jedná o akt obranný.

Po vystoupení poslance Patejdl se rozvinula k navrhované normě rozprava, v níž byla podstata problému jasně osvětlena. V rozpravě vystoupila řada poslanců různé politické příslušnosti. Slováci, Maďaři a zástupci z Podkarpatské Rusi se bez rozdílu politického přesvědčení vyslovovali k předloze zákona kriticky. Obávali se zneužití zákona vůči opozičním stranám působícím na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. V těchto územních částech Československé republiky se projevovaly totiž silné separatistické tendence ostře kontrastující s centralistickou politikou uplatňovanou vládou v Praze. Byla tu tedy obava, že možné použití zákona vůči politickým stranám nebo jejich složkám působícím v těchto územních částech republiky by mohlo být vážnou ranou i jejich snahám směřujícím k decentralizaci státu a dokonce k odtržení.

Čeští poslanci buržoazních stran se více méně stavěli za osnovu zákona, i když - podobně jako i poslanci socialistických stran - projevovali pro forma určité obavy ze zneužití takového zákona vůči stranám opozičním.

Ostře odsoudili osnovu zákona komunističtí poslanci, kteří v ní spatřovali útok na spolčovací svobodu a na ostatní demokratická práva a svobody občanů. Rozpoznali správně, že zákon je vlastně zaměřen proti všemu pokrokovému a revolučnímu.

Komunistický poslanec V. Kopěcký zdůraznil, že žádné takovéto zákony, které jsou svojí podstatou fašistické, nezachráně buržoazii a nezadrží komunistické hnutí. Třída proletariátu "je naplněna vůlí revolučním násilím . svrhnouti kapitalistický společenský pořádek a nastoupiti diktaturu proletariátu".

Rovněž komunističtí slovenský komunističtí Vallo a německý zástupce komunistů Stern vystoupili proti předloze zákona. Označili zákon za jeden z prostředků vedoucích k fašismu, přestože vláda prohlašovala, že zákon má sloužit k ochraně demokracie a je namířen proti fašistickému nebezpečí.

Jménem klubu komunistických poslanců prohlásil poslanec Štětka, že formulace § 1 navrhovaného zákona, kde je stanoveno, že v případě ohrožení samostatnosti a celistvosti státu činností některé politické strany je možno použít dalších ustanovení zákona, je formulací velmi širo-

kou a neurčitou. Buržoazní vláda může totiž zcela libovolně, jak dále uvedl poslanec Štětka, posuzovat vnitropolitickou a mezinárodní situaci a záležitosti čistě na vládě, bude-li považovat nějaké jednání určité politické strany za škodlivé pro samostatnost a bezpečnost státu. Předložený zákon je podle jeho názoru namířen proti dělnickému hnutí. Toto hnutí se však nedá zastrašit a dělnická třída bude bojovat proti buržoazii za republikánskou formu proletářské demokracie jako přechodné formy k beztřídní společnosti komunistické.

Je jen pochopitelné, že zástupci buržoazie popírali, že by byl návrh zákona namířen proti proletariátu. Osnova zákona měla pouze na mysli, jak tvrdila vláda, zájmy a obranu státu.

Podobně jako v poslanecké sněmovně probíhala i rozprava k návrhu zákona o zastavování činnosti politických stran a o jejich rozpouštění i na schůzi senátu Národního shromáždění, která se konala 25. října 1933.¹²⁾ Zpravodajem ústavněprávního výboru o usnesení poslanecké sněmovny k vládnímu návrhu zákona o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran byl senátor dr. Havelka, člen "republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu".

Je charakteristické, že na doporučení dr. Havelky, aby byla osnova zákona vzhledem k závažnosti politické situace přijata, reagoval kladně jménem senátorů svazu Bund der Landwirte německý senátor Luksch. Prohlásil, že doba si vyžaduje mimořádných opatření a takovým opatřením je právě navrhovaný zákon. Zdůraznil, že sudetští Němci prý chtějí žít v Československu, které považují za svoji domovinu a o žádné odtržení pohraničí a jeho připojení k Německu prý neusilují.

Jediní, kdo i v senátě zásadně odsoudili navrhovanou osnovu zákona, byli komunisté. Senátor Mikulíček označil zákon za policejní a prohlásil, že se v návrhu projevuje vyložený diktát buržoazie. Vyjádřil tak názor celé pokrokové veřejnosti na osnovu zákona.

Přes protesty komunistů a pokrokově smýšlejících pracujících byla osnova v parlamentě přijata většinou hlasů a stala se zákonem. Zákon o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran ze dne 25. října 1933, jehož autorem byl pravice sociální demokrat dr. Meissner, byl pod číslem 201 vydán ve Sbírce československých zákonů v částce 69. Zákon měl 24 paragrafů a obsahoval

- a) ustanovení základní,
- b) následky zastavení činnosti strany,

¹²⁾ O průběhu zasedání senátu viz Těsnopisecká zpráva o 234 schůzi senátu NSRČ v Praze, dne 25. října 1933. Viz též Národní shromáždění republiky Československé, str. 383 - n.

- c) následky rozpuštění strany,
- d) ustanovení společná a závěrečná.

Rudé právo ze dne 27. října 1933 referuje podrobně o projednávání osnovy zákona v senátě Národního shromáždění dne 25. října. S vyloučením cenzurovaných částí je tu uveřejněna revoluční řeč senátora Mikulíčka, která byla kladně přijata pokrokovou veřejností. Zpravodajství je uvedeno příznačným titulkem "Kde jsou sliby a slavnostní ujišťování, která nynější držitelé moci dávali českému lidu?". Teze Rudého práva zní: z demokratických slibů buržoazní vlády, které byly dávány pracujícím zvláště v letech 1918 - 1920, nezbylo téměř nic.

Rozsáhlé zpravodajství přinášel buržoazní tisk a listy socialistických stran, které spolupracovaly s buržoazní vládou.

List agrární strany Venkov z 18. října 1933 tvrdí, že návrh zákona o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran je prý prospěšný a má "chránit" demokracii. Podobně České slovo¹³⁾ přesvědčovalo, že zákon o rozpouštění politických stran není namířen proti státotvorné opozici. Bylo v tom obsaženo přiznání, že proti pokrokovým hnutím, která by vystupovala proti vykořisťovatelskému státu, zákon zaměřen byl.

Když České slovo z 21. října 1933 referovalo o schůzi poslanecké sněmovny konané 20. října 1933, uvedlo "Bylo by dobře, kdyby i strany, jež říkají, že mají ke státu poměr kladný, si uvědomovaly, že nesmí z důvodů sobecky stranických hnát opozici tak daleko, aby ve svých výsledcích byla opozicí už ne proti vládě, ale útokem na státní bezpečnost a demokratickou její formu". Je zřejmé, že toto byla hrozba komunistické straně, která se nesměla odvažovat beztrestně vystupovat proti buržoaznímu zřízení. Národní politika¹⁴⁾ i České slovo schvalovaly v této souvislosti energický postup vlády proti všem "protidemokratickým" a "protistátním stranám a hnutím".

Připomeňme k tomu stať Klementa Gottwalda - Ruce pryč od KSČ! - uveřejněnou v Rudém právu 3. července 1934.¹⁵⁾ Ze statí zřetelně vyplývá, že komunisté jsou si dobře vědomi snah představitelů předmnichovské republiky směřujících k zakročení proti komunistické straně. Gottwald píše "Rozhodli se pánové Meissner, Czech a Franke splnit komando Kramáře, Hodače, Stříbrného, a Hlinky? Rozhodli se vyhovět volání této společnosti po rozpuštění komunistické strany?"

¹³⁾ České slovo z 25. října 1933.

¹⁴⁾ Viz zejména Národní politika z 25. října 1933.

¹⁵⁾ Převzato z publikace - Klement G o t t w a l d, Spisy V, Praha 1952, str. 200-202.

Dne 24.října 1934 podal klub komunistických poslanců v čele s Antonínem Zápotockým vládě ČSR interpelaci o chystaných opatřeních proti Komunistické straně Československa a ostatním třídně proletářským organizacím.¹⁶⁾ V interpelaci je uvedeno, že po zákonu o rozpouštění politických stran, který je namířen proti komunistické straně, připravuje vláda zákon o registraci politických stran,¹⁷⁾ na základě kterého má být komunistická strana zcela zbavena legální činnosti a vyloučena z účasti na volbách a ze zastoupení v parlamentních sborech. Klub komunistických poslanců vznášel na vládu dotaz, zda je vláda ochotna respektovat politická práva dělnické třídy a ostatních pracujících a zda je ochotna upustit od všech opatření namířených proti legální činnosti komunistické strany a ostatních proletářských organizací.

Rudé právo z 15.ledna 1935 přineslo článek V. Kopeckého - Na obranu legality Komunistické strany. Tento článek je charakteristický pro ukázkou taktiky komunistů uplatňované zvláště v letech 1933 - 1935 a směřující proti snaze vlády zakázat komunistickou stranu. Kopecký upozorňuje na to, že "zákaz komunistické strany patří k opatřením, jež mají fašistům uvolnit cestu k moci". Pracující jsou si vědomi, že útok na komunistickou stranu je útokem na dělnická práva.¹⁸⁾

V článku uveřejněném 27.února 1935 v Rudém právu¹⁹⁾ Kopecký dále přesvědčivě dokazuje, že registrace politických stran a chystaná reforma volebního řádu²⁰⁾ je útokem na volební právo a směřuje proti komunistické straně. Je zřejmé, že komunistická strana jako strana vládě nepohodlná by nebyla úředně registrována a v důsledku toho by byla vyloučena z voleb.

Dne 3.března 1935 bylo v Rudém právu uveřejněno provolání Ústředního výboru Komunistické strany Československa - Proti výjimečným opatřením

¹⁶⁾ Viz interpelaci poslance A. Zápotockého a soudruhů vládě ČSR - Tisky k Těsnopiseckým zprávám o schůzích poslanecké sněmovny NSČR, rok 1934-1935, tisk č. 2 822/9, srv. též V bojích se zocelila KSČ, Praha 1956, str. 384 - 388. V této publikaci jsou uveřejněny i články V. Kopeckého otištěné v Rudém právu 15.ledna a 27.února 1935 (str. 403 - n. a str. 412 -n), dále provolání ÚV KSČ z 3.března 1935 (str. 423 -n.) a řeč poslance Štětky ze dne 12.března 1935 (str. 427 -n.). Viz dále v textu.

¹⁷⁾ Speciální registrační zákon vydán nebyl. Za druhé republiky došlo k vydání vládního nařízení o politických stranách (355/1938 Sb.). Toto vládní nařízení spočívalo na registračním principu.

¹⁸⁾ K tomu srv. Rudé právo z 13.3.1935 - řeč J. Š t ě t k y v poslanecké sněmovně ze dne 12.3.1935.

¹⁹⁾ V. K o p e c k ý, Registrace politických stran, reforma volebního řádu - útoky na volební právo, Rudé právo, ročník XVI, č. 49, 27.2.1935.

²⁰⁾ Srv. zákon z 11.dubna 1935 č. 58 Sb., kterým se mění a doplňují řády volení do poslanecké sněmovny, senátu, zemských a okresních zastupitelstev a do obcí.

směřujícím proti komunistické straně. Komunisté zde zejména vyzývali k obraně demokratických práv a svobod a k boji proti chystané registraci politických stran a reformě volebního řádu.

Jak je patrné z tiskových materiálů komunistické strany z let 1933 - 1935, prolíná se boj pracujících proti zákonu o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran s bojem směřujícím proti registraci politických stran.

Je třeba zdůraznit, že odhalování skutečných záměrů vlády a vyzývání komunistů k boji proti politické reakci, proti fašismu, za plnou svobodu dělnického tisku, za realizaci ústavních práv a svobod i pro dělnickou třídu a za legalitu komunistické strany a revolučních organizací, to vše v sobě obsahuje i dílčí taktiku boje proti zákonu o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran.

Na interpelaci klubu komunistických poslanců ze dne 24. října 1934 odpověděl ministerský předseda J. Malypetr teprve 5. dubna 1935.²¹⁾ Tvrdil, že stížnosti komunistů směřující proti státním orgánům, které ruší legální práci komunistické strany, jsou prý neodůvodněné. Nepodložená jsou i tvrzení o tom, že proletářský tisk je podrobován zcela libovolné konfiskační praxi a že proletariát je omezován ve využívání ústavou zaručených občanských práv a svobod. Státní orgány rozhodují v mezích práva a nelze proto prý hovořit ani o nějakých perzekučních opatřeních proti dělníkům. Svoji odpověď zakončil Malypetr tím, že "Vláda nemá tudíž důvodu k nějakému opatření".

2. K některým ustanovením zákona č. 201/1933 Sb.

V zákoně 201/1933 Sb. se stanoví, že byla-li činností politické strany zvýšenou měrou ohrožena samostatnost, územní jednotnost, celistvost demokraticko - republikánská forma nebo bezpečnost republiky Československé, může vláda další činnost takové strany zastavit nebo ji rozpustit.

Zákon dal tedy vládě možnost, nikoli povinnost, zakročit proti politické straně, jejíž činnost byla podle názoru vlády státu nebezpečná. Usnesení vlády o zastavení činnosti určité politické strany nebo o jejím rozpouštění mělo nabýt platnosti uveřejněním usnesení v Úředním listě republiky Československé. Některé následky zastavení činnosti (roz-

²¹⁾ Odpověď vlády na interpelaci poslance Zápotockého a soudruhů o chystaných opatřeních proti komunistické straně (tisk 2 940/II).

puštění) politické strany nastávaly přímo ze zákona, jiné teprve na základě rozhodnutí příslušných úřadů.²²⁾

Následkem zastavení činnosti politické strany (analogicky v případě rozpuštění politické strany) bylo, že taková strana nesměla nadále uskutečňovat svůj politický program. Bylo zakázáno nošení jejích odznaků a používání jejích symbolů. Nesměla se konat shromáždění, jimiž by se demonstrovala příslušnost k ní.

Příslušné úřady mohly dokonce zastavit činnost spolku a jiných útvarů, které vystupovaly jako složky strany, jejíž činnost byla zastavena. Tyto spolky nebo jiné útvary mohly být podrobeny také zvláštnímu dozoru. V případě rozpuštění politické strany mohly příslušné úřady zastavit činnost nebo rozpustit hospodářské společnosti rozpuštěné strany.

Právo vydávat a rozšiřovat stranický tisk nezaniklo ihned ex lege v důsledku zastavení činnosti politické strany či v důsledku jejího rozpuštění. Ježto politická strana neměla právní subjektivitu, byl na stranickém tisku uváděn jako vydavatel jednotlivec, který soukromoprávní subjektivitu měl. V zákoně 201/1933 Sb. se stanovilo, že kompetentní úřady mohou zakázat vydávání a rozšiřování periodik (neperiodik), které sloužily účelům politické strany, před tím (případně i poté) než byla činnost politické strany zastavena nebo před tím (poté) než byla politická strana rozpuštěna. V souladu s buržoazním zákonodárstvím a judikaturou bylo třeba vystoupit proti vydavateli, který formálně stranický tisk vydával.

V zákoně o rozpouštění politických stran se počítalo také s omezeními, jež mohla být na příslušníky politické strany, proti které bylo zakročeno na základě tohoto zákona, uvalena okresními (státními policejními) úřady. Jednalo se na příklad o možnost podrobit cenzuře zásilky, které posílali nebo dostávali příslušníci politické strany, proti níž byl použit zákon 201/1933 Sb. Bývalí příslušníci takové strany mohli být v souladu se zákonem podrobeni policejnímu dozoru. Příslušníky politické strany, proti které bylo na základě zákona zakročeno, bylo také možno postihnout jejich vykááním z určitého místa pobytu nebo příkazáním pobytu na určitém místě (zde se jedná o zřejmé porušení občanského práva zaručeného ústavou - § 108 zákona č. 121/1920 Sb.).

Zákon stanovil, že příslušný okresní, zemský nebo ústřední orgán vysloví v případě zastavení činnosti politické strany ztrátu veřejných funkcí jejích příslušníků.

V praxi vznikaly sporné situace, které se řešily soudně. Na příklad podle nálezů Nejvyššího správního soudu (např. nález z 25. března 1938)

²²⁾ Např. podle znění zákona nesměli příslušníci politické strany, jejíž činnost byla zastavena, pořádat shromáždění nebo průvody, "jimiž se dává najevo příslušnost k takové straně nebo které slouží - třeba zakrytě - jejím účelům" (§ 2/b zákona 201/1933 Sb.).

byly považovány za veřejné funkce také funkce starosty a člena výboru společenstev různých koncesovaných činností.²³⁾

Příslušné úřady byly po zastavení činnosti určité politické strany povinny vyslovit ztrátu veřejných funkcí jejich příslušníkům.²⁴⁾ Po dobu, po kterou byla činnost politické strany zastavena, nemohli ti, kteří pozbyli veřejných funkcí, být do veřejných funkcí voleni ani jmenováni. V zákoně se ale rovněž praví, že doba, po kterou nemohli příslušníci politické strany, jejíž činnost byla zastavena, vykonávat veřejné funkce, je maximálně tříletá.

V případě rozpuštění politické strany nemohli její příslušníci vykonávat po dobu tří let od rozpuštění politické strany funkci poslance, senátora ani jinou veřejnou funkci. Byla-li politická strana rozpuštěna, pozbývali příslušníci této strany svých veřejných funkcí ex lege.

V zákoně se ovšem v oddíle týkajícím se následků rozpuštění politické strany hovoří pouze o případě ztráty mandátů členů parlamentu, kteří byli zvoleni za rozpuštěnou politickou stranu. V souladu s ustanoveními zákona 201/1933 Sb., která pojednávala o následcích rozpuštění politické strany, bylo však třeba přihlídnout k některým ustanovením z toho oddílu zákona, kde byly stanoveny následky zastavení činnosti politické strany. Takovým ustanovením byl § 10, kde se hovořilo o ztrátě veřejných funkcí členů strany, jejíž činnost byla zastavena. Ztrátu poslaneckého a senátorského mandátu měl vyslovit mandátový senát Nejvyššího správního soudu, ztrátu ostatních veřejných funkcí příslušné úřady.

Po zastavení činnosti politické strany poslanci a senátoři zvolení za takovou politickou stranu neztráceli své mandáty. Na mandáty uprázdněné po členech rozpuštěné politické strany podle zákona 201/1933 Sb. nastupovali náhradníci. Počet přítomných členů poslanecké sněmovny a senátu se měl i v případě ztráty mandátů poslanců a senátorů rozpuštěné politické strany počítat z plného počtu členů parlamentu. Podle ústavy měla poslanecká sněmovna 300 členů a senát 150 členů.

V případě volebního souručenství nerozpuštěné strany s politickou stranou, která byla později rozpuštěna, mandáty, které náležely k tomuto volebnímu souručenství po příslušnících rozpuštěné strany neměly zůstat neobsažené, nýbrž v pořadí uvedeném v § 56 volebního řádu²⁵⁾ nastu-

²³⁾ J. B o h u s l a v, Administrativa, Nálezy Nejvyššího správního soudu z roku 1938, nález z 25.3.1938, č. 3 786/35 - 8, položka 14 172. Zde se jednalo o koncesované živnosti stavební.

²⁴⁾ Viz § 10/1 zákona 201/1933 Sb. "Byla-li činnost strany zastavena, vysloví úřad ..., že pozbývají její příslušníci veškerých veřejných funkcí ...".

²⁵⁾ Viz § 56 zákona 123/1920 Sb. (Řád volení do poslanecké sněmovny). V případě uprázdnění mandátu, měl nastoupit náhradník téže strany podle pořadí v jakém byl uveden na kandidátní listině volebního kraje, ve kterém byl kandidován poslanec, jehož mandát se uvolnil. Nebyl-li takový náhradník, nastupoval náhradník téže strany podle

povali náhradníci s výjimkou těch, kteří příslušeli k rozpuštěné politické straně.²⁶⁾

Došlo-li k zastavení činnosti politické strany nebo k jejímu rozpuštění, měl příslušný úřad zabavit veškerý majetek strany.

Pojem majetek strany vysvětlil zákon 201/1933 Sb. v § 12/2. Jednalo se o takový majetek, který politické straně náležel, nebo který někdo za stranu držel a dále o majetek, který sloužil nebo byl určen k účelům strany. Formulace - majetek, který straně náleží (jednalo se pouze o faktické držení majetku politickou stranou), neměnila nic na tom, že politické strany neměly majetkověprávní subjektivitu.

Názor, že politická strana nemůže vlastnit nějaký majetek, byl u nás rozšířen až do vydání nařízení o politických stranách v roce 1938.²⁷⁾

pořadí v jakém byl uveden pro druhé skrutinium. V případě, že nebyl náhradník téže strany, zůstal mandát uprázdněn až do konce volebního období.

²⁶⁾ V této souvislosti uvedme, že v roce 1938 vyšlo pod číslem 253 ve Sbírce zákonů a nařízení opatření Stálého výboru ze dne 27.10.1938 podepsané J. Syrovým. Členové Národního shromáždění, kteří se přihlásili k jiné národnosti než české, slovenské nebo ruské (maloruské) a dne 18.září 1938 neměli žádné bydliště na území Československa, které nebylo obsazeno cizí mocí, a nebo po 18.září 1938 toto území opustili, pozbyli dnem vyhlášení tohoto opatření mandátu. Ostatní členové Národního shromáždění, kteří se přihlásili k jiné národnosti než české, slovenské nebo ruské, měli podržet své mandáty i nadále, podepsali-li by znovu bez výhrad do osmi dnů po vyhlášení opatření Stálého výboru ve sněmovní kanceláři slib poslance (senátora) uvedený v § 22 ústavy. Jinak měli také pozbyt mandátů, a to s účinností ode dne vyhlášení opatření Stálého výboru. Členové Národního shromáždění, kteří by podrželi mandáty v důsledku podepsání ústavního slibu, měli jich pozbyt, kdyby území, na kterém měli žádné bydliště do 18. září 1938, bylo obsazeno cizí mocí, a to teprve tím dnem, kdy by došlo k obsazení. Na mandáty po poslancích a senátorech, kteří se přihlásili k jiné národnosti, nenastupovali podle opatření Stálého výboru náhradníci.

Je nutno uvést, že předsednictvo ministerské rady předložilo přípisem z 2. listopadu 1938 ústavnímu soudu opatření Stálého výboru č. 253/1938 Sb. o zániku mandátů některých členů Národního shromáždění (Fond ÚS 1921 - 14, II, 9). Předsednictvo ministerské rady poukazovalo na to, že podle ústavy (§ 8 a ú 13) musí mít poslanecká sněmovna 300 a senát 150 členů, a že tedy opatření Stálého výboru odporuje § 54/8b ústavy. Ústavní soud však prohlásil, že není nikde stanoveno, že musí být tento počet zachován po celé volební období. Ve veřejném líčení konaném 25. února 1939 vydal ústavní soud rozhodnutí, podle kterého opatření Stálého výboru zcela vyhovuje § 54/8b ústavy (srv. ústava z roku 1920 - § 54/8b. Zde je řečeno, že Stálý výbor není oprávněn měnit ústavní zákony).

²⁷⁾ Připomeňme v této souvislosti rok 1920, kdy došlo mezi pravici a levici sociálně demokratické strany k soudnímu sporu o Lidový dům. Tento objekt, který byl fakticky majetkem sociálně demokratické strany, byl v roce 1913 knihovně připsán pro formu komanditní společnosti Knihtiskárna Práva lidu J. Skalák a spol. Společníkem této firmy byl také pravicový sociální demokrat Antonín Němec. Nepředpokládalo se, že by si ten, na koho byl majetek politické strany připsán, činil naň právní nárok. Nicméně došlo ze strany pravice k zahájení soudního sporu o Lidový dům. A. Němec podal okresnímu soudu pro Dolní Nové Město žalobu na členy závodní rady Podniku Práva lidu (představitelé levice sociálně demokratické strany) pro rušení držby prostor v Lidovém domě. Protože to odpovídalo jejím zájmům, opírala se pravice při zahájení sporu o Lidový dům o zastaralý, v praxi rozšířený právní názor, že vlastníkem majetku je ten, na koho je majetek připsán. (Srv. K. A d a m o v á, Soudní spory o Lidový dům v roce 1920, Právněhistorické studie 18, Praha 1974, str. 60-62).

Na schůzi vlády 16. října 1933²⁸⁾ bylo rozhodnuto, že likvidace majetku politické strany po jeho zabavení příslušnými úřady má být obligatorní pouze v případě rozpuštění politické strany. Likvidaci měly provádět územně příslušné krajské soudy na návrh ministerstva vnitra.²⁹⁾ Do likvidační podstaty měl náležet veškerý majetek politické strany, který byl pravoplatně zabaven podle § 12 zákona 201/1933 Sb. Teprve v likvidačním řízení mohly být uplatněny pohledávky věřitelů, které vznikly ze závazků strany, jako by strana byla samostatným subjektem práv a závazků. Majetkový přebytek rozpuštěné politické strany měl propadnout ve prospěch státu, zatímco přebytky majetku politické strany, jejíž činnost byla zastavena, měly připadnout ve prospěch dobročinných zařízení obecné důležitosti určených vládou.

V zákoně 201/1933 Sb. byla obsažena pouze všeobecná ustanovení týkající se likvidace majetku politické strany, proti které bylo na základě tohoto zákona zakročeno. Podrobnosti v úpravě byly ponechány vládnímu nařízení a likvidace byla odkázána na zvláštní zákon.³⁰⁾ Jednání o osnově likvidačního zákona bylo vleklé a odbývalo se ve vládních orgánech. Poslední redakce byla vypracována v roce 1935.

Prováděcí vládní nařízení k zákonu 201/1933 Sb. přijaté vládou 26. října 1933 (č. 202/1933 Sb.)³¹⁾ vycházelo svojí systematikou a formulacemi z vládního nařízení 8/1928 Sb., zvláště z § 107 - 112, ze zákona 64/1931 Sb. a z vládního nařízení 115/1931 Sb., konkrétně z ustanovení o politické exekuci.

K vládnímu nařízení 202/1933 Sb. vydalo ministerstvo vnitra dne 11. 11. 1933 prováděcí výnos adresovaný všem zemským, okresním a státním policejním úřadům.³²⁾ Ve výnosu bylo uvedeno, že příslušný úřad vydá rozhodnutí o zabavení majetku politické strany, jakmile bude v Úředním lis-

²⁸⁾ Fond MS, P 1921 - 1945, 306.

²⁹⁾ Podle původní osnovy zákona o likvidaci majetku politických stran, jejichž činnost byla zastavena nebo, které byly rozpuštěny, měly provádět likvidační řízení politické úřady, nikoli krajské soudy (srov. Fond MS, P 1921 - 1945, 306). Je překvapující, že se v této osnově zákona i v jiných materiálech z období první republiky setkáváme s formulací - majetek politických stran. V souladu se zákonodárstvím a judikaturou první republiky však neměly politické strany až do roku 1938 právní, tedy ani majetkovou subjektivitu.

³⁰⁾ Zvláštní likvidační zákon vydán nebyl, přestože § 13 zákona 201/1933 Sb. a § 11/2 vládního nařízení 355/1938 Sb. stanovily, že způsob likvidace určí zákon.

³¹⁾ Vládní nařízení 202/1933 Sb. ze dne 3. 11. 1935 vydané 4. 11. 1933 - Nařízení, kterým se vydávají podrobné předpisy o zabavení, úschově a správě majetku politických stran, jejichž činnost byla zastavena, nebo jež byly rozpuštěny, a o opatřeních, aby tento majetek neunikl zabavení.

³²⁾ Fond MS, P 1921 - 1945, 306.

tě vyhlášeno usnesení vlády o zastavení činnosti politické strany nebo o jejím rozpuštění. Pokud se týče nemovitostí, musel v souladu s právní praxí první republiky figurovat jako vlastník v pozemkových knihách určitý právní subjekt. Cílem zabavení majetku, jež bylo policejním opatřením a neměnilo nic na existenci soukromých majetkových práv, bylo faktické znemožnění činnosti politické strany, jejíž činnost byla zastavena nebo politické strany, která byla rozpuštěna.

Prezidium ministerstva vnitra svolalo na 30. listopad 1933 poradu ministerstva financí, obchodu, sociální péče a vnitra a zemského úřadu v Praze. Porada se měla týkat některých majetkových důsledků zákona 201/1933 Sb.³³⁾

Na poradě zástupce pražského zemského úřadu přítomným sdělil, že v české zemi bylo prozatím Německé národně socialistické straně dělnické zabaveno 94 308 Kč 66 hal. a Německé straně národní 63 703 Kč 49 hal. Bylo zde dále zdůrazněno, že politická strana není u nás organizována jako právnická osoba, a že tedy nemůže být samostatným subjektem práv a závazků. V důsledku toho nejsou osoby, které by měly nějaké pohledávky vůči rozpuštěné politické straně případně straně, jejíž činnost byla dočasně zastavena, oprávněny domáhat se uspokojení z majetku, který byl zabaven jako majetek politické strany ve smyslu § 12/2 zákona 201/1933 Sb. Teprve likvidační zákon měl přesně vymezit, která pasiva mohou váznout na zabaveném majetku strany, a kteří věřitelé mohou v likvidačním řízení žádat, aby jejich pohledávky byly z aktiv zabaveného majetku uspokojeny.

Zodpovíme také otázku, kdo byl podle zákona 201/1933 Sb. považován za příslušníka politické strany. Za příslušníka politické strany, proti které bylo na základě zákona vystoupeno, byl považován ten, kdo byl v posledních šesti měsících členem takové strany nebo tuto stranu aktivně podporoval a dále ten, kdo byl za tuto stranu navržen na nějakou veřejnou funkci, pokud by neprokázal, že byl navržen do veřejné funkce proti své vůli anebo že strany vystoupil dříve, než začala plynout šestiměsíční lhůta. Tato lhůta začala běžet ode dne zastavení činnosti politické strany nebo od jejího rozpuštění, případně rozejití se. Nestalo tedy, když poslanec nebo senátor rozpuštěné strany posledních šest měsíců před rozpuštěním (analogicky posuzováno v případě zastavení činnosti) ve straně z důvodu nemoci aktivně nepracoval. Bylo třeba, aby výslovně prohlásil, že nechce být členem politické strany nebo celým svým jednáním dával najevo, že se za člena strany již nepovažuje. Je samo-

³³⁾ Tamtéž.

zřejmé, že se tak muselo stát v zákonem stanovené lhůtě, to je šest měsíců před rozpuštěním strany.³⁴⁾

Organizovaným členem strany byl i ten, kterého politická strana pokládala za svého člena, i když snad k formálnímu přijetí takové osoby do strany nedošlo. Podmínkou ovšem bylo, aby osoba, která byla politickou stranou považována za jejího člena, s tímto uznáním svého členství souhlasila.³⁵⁾

Za zmínku stojí, že při zjišťování příslušnosti k politické straně nespočívalo důkazní břemeno o členství nebo nečlenství na osobách, u kterých se členství presumovalo,³⁶⁾ ale na úřadu, který měl vyslovit ztrátu mandátu.

V zákoně 301/1933 Sb. se právo politických stran (resp. těch, kteří měli oprávnění za stranu jednat) podat stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu přechází mlčením.³⁷⁾ Vládní usnesení o rozpuštění strany či o zastavení její činnosti bylo správním aktem a proto stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu byla připuštěna. Tento soud rozhodoval ve všech případech, ve kterých bylo někým tvrzeno, že byl nezákonným rozhodnutím nebo opatřením poškozen ve svých právech.³⁸⁾ Právo stížnosti za politickou stranu, proti které vláda zakročila, se přiznávalo pouze těm, kteří měli právo za politickou stranu vystupovat a jednat.

Existovaly však i názory, které hlásaly, že od vyhlášení zastavení činnosti politické strany či od vyhlášení jejího rozpuštění není žádný její funkcionář oprávněn za ni jednat nebo vystupovat, tudíž ani podat stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu, protože politická strana přestala existovat a nikdo není oprávněn za neexistující právní útvar jednat,³⁹⁾ zvláště, když politická strana nebyla podle československého práva uznanou právní osobou.

Pro zajímavost dodejme, že na případ německých stran, proti kterým

³⁴⁾ J. B o h u s l a v, 1.3.1933, Nález mandátového senátu Nejvyššího správního soudu z 25.11.1933.

³⁵⁾ Tamtéž, Nález z 29.1.1938, č. 1933/35 - 4, položka 14 095.

³⁶⁾ Tamtéž, Nález z 10.9.1937, č. 13 940/37, položka 12 974.

³⁷⁾ Ve vládním návrhu zákona 201/1933 Sb. bylo ještě výslovně uvedeno, že proti usnesení vlády mohou podat politické strany stížnost k NSS (tisk č. 2 358/1933), srv. též zprávu ústavněprávního výboru senátu NS (tisk č. 1 127/1933).

³⁸⁾ Srv. zákon o Nejvyšším správním soudu č. 164/1937 Sb., zvláště § 2.

³⁹⁾ K tomu viz zvláště J. T r o j a n e c, J. F i š e r, Komentované řády, cit. dílo, str. 139 - 141, zejména str. 141 - cit. "Ode dne, kdy zastavení činnosti strany "analogicky rozpuštění" nabylo platnosti, ... je jakákoli její další činnost zakázána... Nesmí tudíž žádný býv. její funkcionář jménem strany vystupovati ...".

bylo zakročeno již před účinností zákona 201/1933 Sb., dopadalo ustanovení, podle kterého rozejití se politické strany či zastavení její činnosti nebo rozpuštění před účinností zákona 201/1933 Sb. neměnilo nic na uplatnění tohoto zákona. Následky, které postihovaly takovou politickou stranu, byly tytéž, jako by vláda zastavila činnost nějaké politické strany nebo ji rozpustila na základě již účinného zákona.

Jak je vidět, možnost aplikace zákona 201/1933 Sb. byla velmi široká a umožňovala vládě vystoupit nejen proti jakékoli politické straně, která by byla buržoazní vládě nepohodlná, ale i proti volně sdruženým skupinám, a hnutím které měly za cíl činnost, jež mohla být vykořisťovatelskému státu nebezpečná. Rozšíření pojmu politická strana na jakoukoli politickou skupinu či hnutí umožňovalo postihnout mnohé organizace dělnické třídy (např. Svaz přátel SSSR), které byly levicového zaměření a tvořily široké zázemí pro politiku Komunistické strany Československa. (Srv. analogii rozšíření pojmu člena strany na široký okruh osob podporujících politiku určité strany, zejména se jednalo o rozšíření pojmu člena strany na osoby sympatizující s politikou KSČ).

3. Platnost a účinnost zákona o zastavování činnosti a o rozpuštění politických stran

Jak již bylo uvedeno měl zákon 201/1933 Sb. platit pouze do 1. ledna 1935. Tím dnem měly pozbýt účinnosti zákazy vydané podle § 5 a § 6 a opatření, která byla učiněna podle § 3/1, 2 a 7, pokud tyto zákazy a opatření nebyly již dříve odvolány příslušným úřadem.⁴⁰⁾

Platnost zákona 201/1933 Sb. byla několikrát prodlužována, poprvé v roce 1934. V důvodové zprávě k návrhu na prodloužení platnosti se charakteristicky praví, že poměry, které vedly k vydání zákona v roce 1933, se nezměnily, tak že je třeba prodloužit zmocnění vlády zastavovat činnost politických stran nebo je rozpouštět.⁴¹⁾ Zákon nabyl účinností 1. ledna 1935 a jeho platnost byla prodloužena o rok, to znamená do 1. ledna 1936. V zákoně, který měl číslo 269 (269/1934 Sb.) a byl přijat zákonodárným sborem 20. prosince 1934, je znovu zdůrazněno, že na politické strany, které byly rozpuštěny nebo jejichž činnost byla zastavena, případně se rozešly před účinností zákona z roku 1933, je třeba pohlí-

⁴⁰⁾ §§ 5 a 6 se týkaly periodických a neperiodických tiskopisů politické strany, § 3/1, 2 pojednával o spolcích politické strany a § 7 se týkal omezení, která mohla být uvalena na příslušníky politické strany (cenzura písemností), proti které bylo zakročeno na základě zákona 201/1933 Sb.

⁴¹⁾ Fond MS, P 1921 - 1945, 306.

žet jako na politické strany rozpuštěné nebo ve své činnosti pozastavené podle zákona z roku 1933 a následky stanovené v tomto zákoně postihují i takové politické strany.

Podruhé byla platnost zákona prodloužena v roce 1936 zákonem z 13. května (132/1936 Sb.),⁴²⁾ kde bylo stanoveno, že zákon z roku 1933 má platit do 1. ledna 1937. Potřetí došlo k prodloužení platnosti zákonem z 18. prosince 1936 (317/1936 Sb.), kterým se měnil předcházející zákon v tom směru, že zákon z roku 1933 měl platit do 1. ledna 1938. V obou těchto zákonech je výslovně stanoveno, že se prodlužuje zmocnění vlády rozpouštět politické strany, ale nehovoří se o možnosti vlády činnost politické strany zastavit.

V důvodové zprávě ústavněprávního výboru o vládním návrhu na prodloužení platnosti zákona č. 201/1933 Sb. z roku 1936 je uvedeno, "že lépe vyhovuje praktické potřebě instituce rozpouštění strany, než pouze zastavování její činnosti..... ústavněprávní výbor se rozhodl pozměnit vládní návrh tím způsobem, že nadále se obnovuje pouze zmocnění na rozpouštění strany ...".⁴³⁾ Bližší vysvětlení důvodu obnovení zmocnění vlády rozpouštět politické strany (nikoli zastavovat jejich činnost) v důvodové zprávě i v dalších parlamentních materiálech postrádáme.

Dne 10. prosince 1937 předložila vláda poslanecké sněmovně návrh zákona, kterým se mělo prodloužit zmocnění vlády rozpouštět politické strany do 1. ledna 1939. Zákon 201/1933 Sb. se měl doplnit o některá ustanovení, jež by dovolovala zákroky proti některým stranickým orgánům a členům strany.⁴⁴⁾

Poslanecká sněmovna přikázala návrh ústavněprávnímu výboru, ale zde se projednání osnovy protažovalo.⁴⁵⁾ Proti komunistické straně nebylo možno zakročit na základě zákona 201/1933 Sb., protože tento zákon již neplatil. Vláda nechtěla čekat na nový legislativní akt, který by jí tento zákrok dovoloval a proto zastavila činnost KSČ (dne 20. října 1938) na základě spolkového zákona a zákona o organizaci politické správy.

Posléze přijala vláda dne 23. prosince 1938 vládní nařízení o politických stranách (355/1938 Sb.).⁴⁶⁾ Toto vládní nařízení mělo platit

⁴²⁾ Těsnopisecká zpráva o 33. schůzi NSRČ v Praze, ve středu, dne 13. května 1936, zpravodajem v senátě byl dr. Bas, (živnostensko-obchodnická strana středostavovská) který doporučil senátu prodloužení platnosti zákona 201/1933 Sb.

⁴³⁾ Důvodová zpráva ústavněprávního výboru - J. K l i m e n t, Politické strany..., str. 52.

⁴⁴⁾ Fond MS, P 1921 - 1945, 306.

⁴⁵⁾ Tamtéž.

⁴⁶⁾ Podle vládního nařízení z 13. ledna 1939 (4/1939 Sb.), kterým se měnilo a doplňovalo vládní nařízení 355/1938 Sb., postihovaly účinky rozpuštění politické strany území celého státu, tedy i Slovensko a Podkarpatskou Rus.

jen pro zemi Českou a Moravskoslezskou. Stanovilo, že politické strany nepodléhají napříště předpisům spolkového práva.

Založení politické strany povolovala podle volné úvahy vláda a také pouze vláda mohla politické strany rozpouštět. O možnosti zastavovat činnost politických stran se tu nehovoří. Toto vládní nařízení je založeno na principu povolování politických stran. Tento princip zde byl zřejmě uplatněn vládou z obavy před nekontrolovaným vznikem politických dělnických stran jí nepohodlných. Naproti tomu v případě vzniku spolku se uplatňovala zásada, že příslušné úřady buď spolek zakázaly nebo vzaly jeho vznik na vědomí.

Došlo-li podle vládního nařízení k rozpuštění politické strany, měly se posuzovat následky rozpuštění podle zákona 201/1933 Sb., který v této době již neplatil. Tak došlo z d á n l i v ě k oživení jeho platnosti, přičemž ovšem vládní nařízení 355/1938 Sb. neprodlužovalo a neobnovovalo platnost zákona 201/1933, Sb., nýbrž pouze "recipovalo" převážnou část jeho ustanovení.

II. ZÁKON 201/1933 Sb. A JEDNOTLIVÉ POLITICKÉ STRANY

1. Německá strana nacionální⁴⁷⁾

Německá strana nacionální se ustavila na sjezdu v Olomouci 21. září 1919, a to z několika malých nacionalisticky, ba šovinisticky zaměřených skupin. Na libereckém sjezdu přijala strana v prosinci 1919 programový dokument, jehož tvůrcem byl dr. Lodgman. Program požadoval "neodvislý" a "svobodný" vývoj Němců v ČSR. Německá strana nacionální se zasazovala o rozdělení Československé republiky a o vytvoření jakéhosi národnostního "svazově státního" útvaru. Všeněmecké zájmy prosazovala strana i v pozdějších letech, např. na sjezdu strany v Karlových Varech v roce 1921,⁴⁸⁾ v Znojmě v roce 1926 a v Teplicích v roce 1935, a to stále ostřeji.

V lednu 1933 vyzvala německá nacionální strana Němce v Českosloven-

⁴⁷⁾ K německé straně nacionální viz J. C é s a r - B. Č e r n ý, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 - 1938, dva díly, Praha 1962.

⁴⁸⁾ K sjezdu německé národní strany v Karlových Varech viz materiály ve Fondu PMV IV N/40 225- 143- 3, 1919 - 1924.

sku, aby vytvořili silnou totalitní stranu, která by hájila odtržení oblastí obydlených Němci od ČSR a jejich připojení k Německu.

Dne 4.října 1933 byla činnost německé strany nacionální na základě rozhodnutí okresního úřadu v České Lípě zastavena. Dne 28.dubna 1935 vláda zrušila zákaz činnosti strany, ale ta se již neobnovila, protože většina jejích někdejších stoupenců tvořila důležitou zakládající složku fašistického henleinovského hnutí.

Hned od vzniku Československé republiky vystupovali na schůzích a shromážděních občanů předáci německé nacionální strany a obhajovali myšlenku připojení oblastí ČSR obydlených Němci k jejich "mateřské velké vlasti" a žádali podporu pro "utlačované" Němce v Československu.

Uveďme jen příkladem vystoupení poslance Hahnreiche ze dne 30.srpna 1920 v poněmčené obci Pouzdřeny, kde řečník štvál proti Čechům, volal po obnově "Vaterlandu" a vyzval účastníky schůze k přísaze, že rozbijí Československý stát.⁴⁹⁾

Dne 31.května 1922 se konala v Teplicích - Šanově veřejná schůze německé strany nacionální, na které vystoupili s protistátními projevy němečtí poslanci dr. Radda a dr. Baeran. Na schůzi byli přítomni také někteří Češi. Zfanatizovaní příslušníci německé nacionální strany se v průběhu schůze vrhli na přítomné Čechy s holemi a volali "Hinaus mit der tschechischen Pakage!".⁵⁰⁾ Podobných případů by bylo možné uvést celou řadu.⁵¹⁾

Pod tlakem rozhořčených lidových mas byly vládní orgány donuceny vystoupit proti této politické straně. Část profašisticky orientované buržoazie musela opět učinit ústupek pobouřenému pracujícím lidu a tak došlo dne 4.října 1933 k zastavení činnosti německé strany nacionální,⁵²⁾ která reagovala tím, že podala stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu a tím zahájila v roce 1933 soudní spor.⁵³⁾

Činnost německé strany nacionální byla zastavena ještě před platností zákona 201/1933 Sb. Dne 4.října 1933 se československá vláda usnesla, že činnost této strany bude zastavena. Den na to obdržel předseda národní strany německé dr. Schöppe rozhodnutí okresního úřadu v České Lípě, ve kterém se pravilo, že podle § 28/2 a § 36 zákona o právu spolčovacím

⁴⁹⁾ Fond PMV 225 - 138 - 18 IV N/22.

⁵⁰⁾ Polícejní relace - P 73/14.

⁵¹⁾ Srv. materiály ve fondu PP 1931 - 1940, P 198 a 199.

⁵²⁾ Viz Národní shromáždění republiky Československé ve druhém desetiletí, cit. dílo, str. 924 - 927.

⁵³⁾ Materiály k soudnímu sporu - Fond NSS, Stížnosti 1934, 228.

a § 113 ústavy se zastavuje činnost německé strany nacionální v Československu.⁵⁴⁾ Důvodem zastavení činnosti strany bylo, že se snažila realizovat program územního spojení všech Němců, přičemž tato činnost v sobě slučovala prvky násilného jednání a v důsledku této činnosti došlo k porušení veřejného pořádku a k porušení trestního zákona. Na činnost strany dopadal, jak se pravilo v rozhodnutí okresního úřadu, i zákon o organizaci politické správy ze 14.července 1927 (č. 125 Sb.).⁵⁵⁾ Navíc projevovala německá strana nacionální snahu o splynutí s nacisty v Československu.⁵⁶⁾

Německá strana nacionální poukazovala na to, že politické strany v ČSR existují de facto, a že nelze na ně vztahovat spolkový zákon. Je sice pravdou, že spolkový zákon se vztahoval pouze na spolkový život, na vznik, činnost a zánik jak politických tak nepolitických spolků, ale z důvodu nedostatku jiných předpisů byl rozšířen v buržoazním Československu právní názor, že sankce rozpuštění spolku či pozastavení jeho činnosti lze aplikovat i na politické strany v případě, že ohrožují veřejný řád a pořádek.⁵⁷⁾ Bylo již poukázáno na to, že ze strany německé strany nacionální skutečně docházelo k častému porušování veřejného pořádku. Německá nacionální strana však jakoukoli protistátní činnost lživě popírala.

Zemský úřad v Praze, který projednával odvolání německé nacionální strany do rozhodnutí okresního úřadu v České Lípě o zastavení činnosti strany, zamítl toto odvolání dne 16. dubna 1934. Rovněž Nejvyšší správní soud zamítl dne 26. října 1934 stížnost německé strany nacionální pro bezdůvodnost a potvrdil tak výměr úřadu v České Lípě.⁵⁸⁾

Zemský úřad v Praze i Nejvyšší správní soud uváděly správně, že proti německé straně nacionální se mohlo zakročit podle spolkového zákona, a že v souladu se zákonem 201/1933 Sb. postihují německou stranu nacionální důsledky zastavení její činnosti tak, jak je stanoví tento zákon.

⁵⁴⁾ V § 28/2 se hovoří o možnosti politického úřadu zastavit činnost spolku "při naléhavém nebezpečí pro veřejný pořádek a bezpečnost...". § 113/2 ústavy z roku 1920: "Spolek může být rozpuštěn jen když jeho činností byl porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád".

⁵⁵⁾ Zákon 125/1927 Sb., viz zejména čl. II a III. V těchto člancích se stanoveno, že ministerstvo vnitra a jemu podřízené politické úřady jsou povinny bdít nad veřejným pořádkem, klidem a bezpečností a "v zájmu veřejném", je-li to nutné, vydávat za účelem ochrany veřejného pořádku zákazy a příkazy.

⁵⁶⁾ Viz Fond NSS, Stížnosti 1934, 228.

⁵⁷⁾ Srv. V. D u s í l, J. K l i m e n t, Spolky, shromáždění, cit. dílo, str. 158.

⁵⁸⁾ Fond NSS, Stížnosti 1934, 228.

Okresní úřad v České Lípě byl oprávněn zakročit proti německé straně nacionální na základě tehdy platných právních předpisů. Zákon 201/1933 Sb. ještě nebyl platným a proto námitka německé strany nacionální, že zastavit její činnost mohla pouze československá vláda, a že rozhodnutí o zastavení činnosti strany mělo být ke své platnosti uveřejněno v Úředním listě republiky Československé, neobstojí.⁵⁹⁾

Buržoazní úřady jako reprezentanti vlády vystoupily proti německé straně nacionální a německé národně socialistické straně jistě také z jiných důvodů. "Právo vykořisťovat" v Československé republice měla mít pouze buržoazie československá.

V roce 1934 probíhala před Nejvyšším správním soudem souběžně líčení ve věci zastavení činnosti místních, okresních a župních organizací německé národní strany v Karlových Varech, v Litoměřicích, ve Falknově a ve Stříbře. Představitelé těchto organizací podali stížnosti do rozhodnutí zemského úřadu v Praze, který potvrdil výměry příslušných policejních úřadů o zastavení činnosti. Nejvyšší správní soud zamítl nálezem z 26. října 1935 tyto stížnosti jako bezdůvodné.⁶⁰⁾

Zemský úřad v Praze, který rozhodoval ve věci zastavení činnosti německé strany nacionální, se řídil již zákonem 201/1933 Sb. a opřel proto svá rozhodnutí, kterými zamítl odvolání, o usnesení vlády ze 4. října 1933. Nejvyšší správní soud postupoval již také podle zákona 201/1933 Sb.⁶¹⁾

Ještě před přijetím zákona 201/1933 Sb. Národním shromážděním se v tisku objevovaly zmínky o úmyslu vlády zakročit proti německé straně nacionální a německé národně socialistické straně v Československu. Signálem k zásahu vlády proti těmto stranám se stal také soudní proces s některými členy Volkssportu.⁶²⁾

Vláda Československa dobře věděla, že německá strana nacionální již nevyvíjela po roce 1933 činnost, a že její bývalí členové se seskupovali okolo Henleinovy SHF (Sudetendeutsche Heimatfront). Protože si uvědomovala, že SHF (od roku 1935 SdP) se stává pro samostatnost ČSR stále nebezpečnější, chtěla zeslabit její vliv a obnovila proto z taktických důvodů německou nacionální stranu. Tento manévr vlády však byl neúspěšný, protože předáci této strany již neměli zájem pracovat v obnovené DNP a zdůrazňovali naopak nutnost tzv. sudetoněmecké jednoty.⁶³⁾

⁵⁹⁾ Tamtéž.

⁶⁰⁾ Fond NSS, Stížnosti 1934, 229.

⁶¹⁾ Fond NSS, Stížnosti 1934, 228.

⁶²⁾ Viz dále v textu.

⁶³⁾ Srv. J. Č á s a r - B. Č e r n ý, Politika německých buržoazních stran, díl II, str. 227.

Uveďme, že dne 25. února 1937 se obrátil K. Nussbauer, úředník brněnské pojišťovny Securitas, který měl být jedním z obnovovatelů německé strany nacionální, na bývalého předsedu strany dr. Lodgmana s dotazem, zda pokládá tehdejší politickou situaci za vhodnou pro obnovu německé strany nacionální. Lodgman odpověděl, že podle jeho názoru by se německá strana nacionální neměla obnovovat, ale její členové by měli působit v rámci Henleinovy Sudetoněmecké strany.⁶⁴⁾

Uzavřeme tedy tím, že vláda zrušila vyhláškou ze dne 28. dubna 1935 zákaz činnosti německé strany nacionální ze dne 4. října 1935. Dne 10. května 1935 vydal zemský úřad v Praze všem okresním a státním policejním úřadům v zemi oběžník (17. června 1935 byl vydán dodatek),⁶⁵⁾ ve kterém bylo uvedeno, že v souvislosti s obnovením činnosti DNP dochází k vrácení movitého i nemovitého majetku strany osobám, u kterých byl takový majetek zabaven. Důsledky zastavení činnosti strany podle zákona 201/1933 Sb. a podle prováděcího vládního nařízení 202/1933 Sb. měly pominout a vše mělo být pokud možno vráceno do původního stavu.

2. Německá národně socialistická strana dělnická - Nacisté⁶⁶⁾

Ustavující sjezd německé národně socialistické strany dělnické v ČSR se konal v Duchcově 15. - 16. listopadu 1919. Tato politická strana představovala politický směr, který měl v programu dosažení sjednocení všech Němců v Evropě. Sjezdy německé národně socialistické strany dělnické se vyznačovaly protimarxistickým zaměřením a všenněmeckou myšlenkou (např. sjezd v Opavě v roce 1920 a Ústí nad Labem v roce 1921). Předsedou strany byl od počátku ing. Jung. Tato strana si vytvářela úderné polovojen-ské útvary jako např. Volkssport. Přestože byly tyto organizace v roce 1932 jako přímé odbočky říšské Hitlerovy německé národně socialistické strany dělnické rozpuštěny, působily ilegálně i nadále.

Ve větě pronesené jedním z řečníků na sjezdu strany, který se konal v Chebu v srpnu 1923, je lapidárně vyjádřen zásadní program této strany působící na území Československa. "Wir Nationalisten in der Tschecho-

⁶⁴⁾ Fond PP 1931 - 1940, 86/5.

⁶⁵⁾ Fond PP 1931 - 1940, P 85/126 - 86/5, 197.

⁶⁶⁾ K německé národně socialistické straně dělnické viz publikaci J. Č e s a r - B. Č e r n ý, Politika německých buržoazních stran.

Slowakei bleiben die Partei des Kampfes für Heimat und Arbeitsplatz, für unser Lebensrecht auf dem Boden unserer deutschen Heimat".⁶⁷⁾

Ve třicátých letech prosazovali příslušníci německé národně socialistické strany dělnické v Československu stále důrazněji svůj program, který směřoval k odtržení pohraničí a k jeho připojení k Německu. Potom, co se strana pro forma dne 28.září 1933 na sjezdu v Podmoklech rozešla,⁶⁸⁾ došlo 4.října 1933 k zastavení její činnosti a posléze 25.10.1933 k jejímu rozpuštění.Strana působila pak v ilegalitě, ale stále více se orientovala na Henleinovu fašistickou stranu a začala tvořit její důležitou složku.

Vyhláška o rozpuštění německé národně socialistické strany dělnické vyšla 12.listopadu 1933 v Úředním listě. Strana byla rozpuštěna na základě zákona 201/1933 Sb. usnesením vlády z 11.listopadu 1933. Důvodem zákroku vlády byla skutečnost, že tato strana ohrožovala svojí činností zvýšenou měrou celistvost a bezpečnost republiky.

Mandátový senát při Nejvyšším správním soudu rozhodl 25.11.1933 na základě § 17 zákona 201/1933 Sb., že poslanci a senátoři zvolení za německou národně socialistickou stranu dělnickou pozbyli dnem 11.listopadu 1933 své mandáty.⁶⁹⁾

Jedním z bezprostředních podnětů vedoucích k rozpuštění nacistické strany v Československu byl soudní proces s hlavními představiteli Volkssportu.⁷⁰⁾

Dne 24.září 1932 shleďal Krajský trestní soud v Brně vinnými sedm obžalovaných příslušníků Volkssportu, že se v letech 1930 - 1932 spolčili k úkladům o republiku, že vešli k tomu účelu do kontaktu s cizími činiteli a organizovali a cvičili branné a pomocné síly. Tím se dopustili zločinu přípravy úkladů o republiku podle § 2 zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. Obžalovaní byli odsouzeni k trestu odnětí svobody a k peněžitém trestům.⁷¹⁾

Při soudním jednání bylo poukázáno na to, že obžalovaní byli členy Volkssportu a zastávali v něm důležité funkce. Ideově se hlásili k pro-

⁶⁷⁾ Der 4.te Parteitag der Deutschen Nationalsozialistischen Arbeiterpartei abgehalten am 18. und 19.August in Eger, 1923, str. 134.

⁶⁸⁾ Německá národně socialistická strana dělnická v Československu oznámila oficiálně rozchod strany dne 3.10.1933.

⁶⁹⁾ Fond NSS, Varia 1919 - 1948, 82 Mandátový senát - Varia pres. 10.

⁷⁰⁾ K soudnímu procesu s představiteli Volkssportu dále v textu, viz Fond NNS, Stížnosti 1934, 227.

⁷¹⁾ Srv. též zákon 123/1931 o státním vězení. Tresty uložené obžalovaným členům Volkssportu byly nízké (zhruba 4 - 5 let odnětí svobody), viz § 2 zákona na ochranu republiky 50/1923 Sb.

gramu A. Hitlera a k myšlenkám hlásaným buržoazními fašistickými ideology A. Rosenbergem a G. Federem. Jednalo se např. o myšlenku odtržení části států obydlených Němci a o jejich připojení k "Velkoněmecku". Organizace Volkssport, Studentenbund a Jugendverband byly vlastně napodobením polovojenských úderných oddílů v Německu. V Mnichově existovala zvláštní sekce, která měla být stále ve styku s německými socialisty v Československu.

Vstup do Volkssportu byl podle stanov tohoto spolku vázán na členství v německé národně socialistické straně dělnické. Přímé a nepřímé styky členů této strany a předáků Volkssportu se členy říšské německé národně socialistické strany dělnické byly také prokázány (zájezdy příslušníků Volkssportu a nacistické strany v ČSR do Německa a jejich setkání s tamními německými socialisty).

Důkazem styků příslušníků německé národně socialistické strany dělnické v ČSR jakož i příslušníků Volkssportu s říšskou německou národně socialistickou stranou dělnickou byla též skutečnost, že v německé ročence DNSAP v Německu z roku 1932 byl mezi organizacemi, se kterými tato strana spolupracovala, uveden také Volkssport. Dokladem ideologického zaměření Volkssportu a německé národně socialistické strany dělnické v ČSR je i časopis Sudetendeutscher Beobachter, kde je možno nalézt četné příspěvky i příslušníků říšské nacistické strany, mezi jinými i články A. Hitlera.⁷²⁾

Šovinistickou náladu členů DNSAP a příslušníků jejich složek, která byla zaměřena ostře proti Československé republice, vystihují slova profašistických veršů Wolfa - Richtera.⁷³⁾ Tato "báseň" byla uveřejněna rovněž ve zmíněném časopise, jež byl orgánem německé národně socialistické strany dělnické v Československu.

Podle stanov schválených 18. dubna 1929 ministerstvem vnitra byl Volkssport tělovýchovným spolkem. V německé ročence z roku 1932 byl tento "tělovýchovný" spolek uveden na stránce 143 výslovně jako organizace odpovídající říšským německým oddílům SA.

Volkssport organizoval pro své členy vojenská cvičení a členové Volkssportu měli výstroj podobnou výstroji příslušníků SA. Vojenský charakter organizace vyplývá i z předpisů a záznamů Volkssportu. Formálně byl Volkssport tělovýchovným útvarem, svojí podstatou však byl fašistic-

⁷²⁾ Srv. např. A. H i t l e r, Kampf und Volk, Sudetendeutscher Beobachter, 1931 č. 2, příloha 93.

⁷³⁾ ... Das Land uns'rer Väter wurde wiederum frei.
Sudetenland, wir schwören es dir
wir halten hoch stets uns'rer Freiheit Panier.
Sudetendeutscher Beobachter ze dne 1.12.1931, č. 8.

kou politickou vojenskou organizací, která sledovala přivtělení části Československa ke třetí říši a byla brannou složkou nacistické strany v ČSR.

Je pochopitelné, že obžalovaní předáci Volkssportu se snažili popřít, že by připravovali úklady o republiku, a že by vyvíjeli činnost směřující k odtržení pohraničí od ČSR. Nejvyšší soud ale zmatečnými stížnostmi, kterou podali předáci Volkssportu proti rozhodnutí Krajského trestního soudu v Brně, v plném rozsahu nevyhověl. Dne 1.července 1933 v neveřejném zasedání a dne 7.října 1933 ve veřejném líčení uznal Nejvyšší soud částečně námitky obžalovaných. Hlavním důvodem tohoto postupu Nejvyššího soudu byla jeho snaha zalíbit se hitlerovcům a nepopudit proti sobě říšské Němce i Němce žijící v Československé republice. Buržoazie se obávala komunistického hnutí v ČSR a byla si vědoma, že v případě zesílení německého živilu v Československu bude proněmecká politika obrácena v první řadě proti komunistům. Fašismus jí měl být nápomocen v boji proti revolučnímu komunistickému hnutí u nás.

Je charakteristické, že Nejvyšší soud zrušil napadený rozsudek Krajského trestního soudu v bodě, který byl jasně před tímto soudem prokázán, totiž, že obžalovaní vešli k úkladům o republiku v přímý nebo nepřímý styk s cizími činiteli. Vinu obžalovaných i v tomto bodě dokazují též četné dokumenty, které byly nalezeny u jednoho z hlavních představitelů Volkssportu P. Donnhäusera, který po skončení soudního procesu s příslušníky Volkssportu spáchal sebevraždu. V jeho archivu byl nalezen mimo jiné dokument, který dostatečně prokazoval, že obžalovaní v procesu s Volkssportem byli ve spojení s osobním právním poradcem A. Hitlera dr. A. Lutgebrunnem. Další z vůdců Volkssportu A. Petrmichl uprchl po svém propuštění na kauci do Německa, kde obdržel významnou funkci v SA.⁷⁴⁾

Podobně jako se bránili soudně představitelé německé strany národní v Československu proti zastavení činnosti jejich strany, podal také ing. Jung jménem rozpuštěné německé národně socialistické strany dělnické a jménem vlastním stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu proti rozhodnutí vlády ČSR z 11. listopadu 1933 o rozpuštění strany.⁷⁵⁾

Za předsednictví dr. E. Háchy rozhodl senát Nejvyššího správního soudu dne 26. října 1935, že stížnost ing. Junga (právním zástupcem ing. Junga byl podmokelský advokát dr. A. Kreissel) se zamítá pro bezdůvodnost.

⁷⁴⁾ J. C e s a r - B. Č e r n ý, Politika německých buržoazních stran, cit. dílo. II. díl, str. 194 - 195.

⁷⁵⁾ Fond NSS, Stížnosti 1934, 227.

Nejvyšší správní soud potvrdil, že německá národně socialistická strana dělnická měla v programu odtržení částí Československa a jejich přivtělení k Německu. Zvýšenou měrou ohrožovala celistvost a bezpečnost československé republiky. Toto ohrožení bylo prokázáno již v soudním procesu proti příslušníkům spolku Volkasport.

Námítka, že se strana rozešla již před svým rozpuštěním, nebyla Nejvyšším správním soudem uznána, protože podle zákona 201/1933 Sb. bylo možno zakročit i proti politické straně, která se dobrovolně rozešla a to ještě před účinností zákona 201/1933 Sb.

V souvislosti s projednáváním stížnosti ing. Junga proti rozhodnutí vlády ČSR o rozpuštění německé národně socialistické strany dělnické došlo v senátě Nejvyššího správního soudu dne 25. října 1935 opět za předsednictví E. Háchy k přijetí usnesení, aby byla svolána plenární schůze Nejvyššího správního soudu.⁷⁶⁾ Tato plenární schůze měla jednat o tom, zda má být podán ústavnímu soudu návrh, aby rozhodl zdali ustanovení § 16 - 18 zákona 201/1933 Sb. neodporují § 8 a § 13 ústavy z roku 1920. K usnesení senátu Nejvyššího správního soudu se měli vyjádřit nezávisle na sobě radové Nejvyššího správního soudu dr. Dusil (referent) a dr. Fišer (koreferent).

Názor referenta dr. Dusila se diametrálně lišil od názoru zastávaného dr. Fišerem v jeho koreferátu. Jádrem referátu je odstavec "Nový důvod nevolitelnosti podle 201 je proti ústavě, zákon působí retroaktivně i na ty, kdož před rozpuštěním strany přestali být jejími členy. Zmenšením počtu poslanců a senátorů se porušuje zásada poměrného zastoupení podle § 8 a 13 přinejmenším pro zbytek volebního období".

Dr. Fišer naproti tomu tvrdil, že § 16 - 18 zákona 201/1933 Sb. neodporují ústavě, takže není potřeba žádat ústavní soud o přezkoumání jejich ústavnosti. Oproti názoru Dusila a také dr. Weyra (znalce správního a ústavního práva),⁷⁷⁾ kteří považovali § 16 - 18 zákona 201/1933 Sb. za časově omezené, neboť zákon měl platit pouze do 1. ledna 1936, zdůrazňoval Fišer, že platnost těchto ustanovení časově omezena není. I před vydáním zákona 201/1933 Sb. nebyl počet poslanců a senátorů ve sněmovnách vždy plný, tedy v souladu s ústavou. Ke zmenšení počtu mohlo dojít úmrtím nebo rezignací člena parlamentu, ale ústavodárce nikde nepředepsal povolání náhradníků na uprázdněné mandáty. Náhradníci tedy nemuseli být podle názoru dr. Fišera i v jiných případech, než jaký uvádí zákon 201/1933 Sb. V této souvislosti musíme poukázat na § 56 zákona

⁷⁶⁾ Fond NSS, Normalie 1920 - 1935, 71.

⁷⁷⁾ Srv. Fr. W e y r, Nový zákon o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran, Čas. pro pr. a st. vědu 1934, str. 8 a 15.

123/1920 řád volení do poslanecké sněmovny, ve kterém se hovoří o instituci náhradníků a o způsobu jejich nastupování v případě uprázdnění mandátu. V § 56/2 volebního řádu je výslovně stanoveno, že "není-li náhradníka téže strany, zůstane mandát uprázdněn až do konce volebního období".

Dr. Dusil i dr. Fišer se ve svých názorech vyjádřených v referátu a koreferátu podstatně lišili a přesto závěr jejich pojednání zněl stejně - nepodávat ústavnímu soudu návrh na přezkum § 16 - 18 zákona 201/1933 Sb. Dusil považoval zmíněná ustanovení za neplatná z důvodu časové omezenosti platnosti zákona a proto se mu zdál jejich přezkum bezpředmětný.

Dne 24. února 1936 se konala plenární schůze Nejvyššího správního soudu: Hlasovalo 50 přítomných členů soudu, z nichž 47 se vyslovilo proti podání návrhu na přezkum ústavnosti zákona 201/1933 Sb. ústavnímu soudu a 3 (dr. Havelka, dr. Liebl a dr. Hons) hlasovali pro podání návrhu.

Zákon 201/1933 Sb. (resp. některá ustanovení tohoto zákona) nebyl tedy předložen ústavnímu soudu k posouzení. Je zřejmé, že Nejvyšší správní soud rozhodl takto z toho důvodu, že si nechtěl proti sobě popudit vládu a rozhodoval tedy zcela v jejích intencích. Vláda mohla být úplně spokojena neboť Nejvyšší správní soud shledal, že zákonu 201/1933 Sb. o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran nelze nic vytknout.

Proti rozpuštěné Německé národně socialistické straně dělnické v Československu byla aplikována ustanovení zmíněného zákona, což znamenalo zejména a) zabavení majetku strany, b) ztrátu mandátů poslanců a senátorů této strany.

Ad a) Dne 27. listopadu 1933 vydalo pražské policejní ředitelství vyhlášku o zabavení majetku německé národně socialistické strany dělnické v ČSR. Podle § 1 vládního nařízení ze dne 3. listopadu 1933 (202/1933 Sb) zabavilo všechnen movitý i nemovitý majetek této strany, pokud se nacházel v obvodu Velké Prahy.⁷⁸⁾

Ve vyhlášce je zdůrazněno, že pod pojmem politické strany je třeba rozumět také jakékoli politické skupiny a složky strany a případně i hnutí. Osoby, které by měly zato, že zabavený majetek náleží jim, mohly podle vyhlášky podat u policejního ředitelství v Praze do 15 dnů od publikace vyhlášky námitky. Vyhlášku pražského policejního ředitelství podepsal policejní prezident dr. Dolejš.

Dne 25. října 1933 podala firma A. Bräuer žalobu okresnímu soudu v Ústí nad Labem, ve které se domáhala zaplacení částky 263 645 Kč na němec-

⁷⁸⁾ Fond PP 1931 - 1940, P 86/6, 199.

ké straně národních socialistů v Praze.⁷⁹⁾ Žalovaným subjektem byla tedy politická strana. Podle judikatury první republiky nebyly však politické strany uznány v oblasti civilního práva za subjekty práv a závazků. Pouze za určitých okolností měly projevy politických stran jistou relevanci (např. ve volbách). Také v oblasti trestního práva přiznávala judikatura politickým stranám výslovně v určitém směru právní způsobilost (srv. § 5/1 č. 3 zákona 108/1933 Sb.).⁸⁰⁾ V roce 1933 vyslovil Nejvyšší soud (č. rozhodnutí 10 606), že sekretariát politické strany (tím méně politická strana sama) nemá právní způsobilost a nelze tedy proti ní povolit exekuci.

Podle názoru Nejvyššího soudu měl dát kurátor jmění rozpuštěné německé strany národních socialistů návrh na zrušení exekuce, kterou okresní soud v Ústí nad Labem na návrh firmy A. Bräuer povolil (Krajský soud v Litoměřicích potvrdil rozhodnutí první instance). Měl namítnout nezákonnost podle § 78 exekučního řádu, jinak by exekuční řízení totiž směřovalo proti neexistujícímu právnímu subjektu. Nejvyšší soud tvrdil, že majetek rozpuštěné politické strany je vyňat až do likvidačního řízení z exekučního zásahu.

Ad b) Do 15 dnů od oznámení vlády Nejvyššímu správnímu soudu, že určitá politická strana je rozpuštěna, musel Nejvyšší správní soud ex offo rozhodnout, u kterých osob nastala ztráta mandátů.⁸¹⁾

Poslanci a senátoři rozpuštěné nacistické strany namítali, že se strana rozešla ještě před tím, než byla rozpuštěna a ještě před vydáním zákona 201/1933 Sb. Tento zákon však působil, jak již bylo řečeno, zpětně a dopadal i na strany, které se rozešly před tím než byly rozpuštěny.

Některí poslanci jako R. Kasper nebo H. Simm namítali, že po rozejití německé národně socialistické strany dělnické v ČSR si založili bývalí členové této strany stranu novou "Sudeten-deutsche parlamentarische Vereinigung" a stali se jejími zástupci.⁸²⁾ Tato "strana" byla spíše než politickou stranou jakýmsi parlamentním sdružením, které ostatně dnem 11. listopadu 1933, kdy poslanci a senátoři německé národně socialistické strany dělnické pozbyli mandáty, zaniklo.

Nejvyšší správní soud se opřel o § 16 zákona 201/1933 Sb. a prohlá-

⁷⁹⁾ Fond MS, P 1921 - 1945, 306.

⁸⁰⁾ § 5/1 zákona 108/1933 Sb. o ochraně cti "Ochrany cti podle tohoto zákona používají též ... 3. korporace zákonně uznané a politické organizace ...".

⁸¹⁾ Srv. § 17/1 zákona 201/1933 Sb. Osoby, o jejichž mandát se jednalo, se mohly vyjádřit ve lhůtě stanovené NSS. O tom, u kterých osob ztráta mandátů nastala, rozhodl NSS ve veřejném líčení.

⁸²⁾ Srv. Fond NSS, Varia 1919 - 1948, 82.

sil, že záleží na tom, zda určitý člen zákonodárního sboru byl zvolen jako kandidát volební strany, jejíž kandidátní listina zněla na jméno strany rozpuštěné v době zvolení kandidáta. To nemohla změnit ani ta skutečnost, že člen parlamentu se stal po svém zvolení členem jiné politické strany. Význam by mohla mít jen ta okolnost, že poslanci (analogicky senátoři) přestali být alespoň šest měsíců před rozpuštěním politické strany jejími členy.

Poslanci a senátoři rozpuštěné nacistické strany v ČSR namítali také neústavnost zákona 201/1933 Sb. Nejvyšší správní soud ale prohlásil, že soudci jsou vázáni zákonem, a že pouze ústavní soud může zkoumat ústavnost zákonů.

Také námitka nerespektování imunity poslanců a senátorů nebyla Nejvyšším správním soudem uznána, neboť podle jeho názoru je řízení před mandátovým senátem jiného charakteru než řízení trestní a disciplinární, kde by samozřejmě námitka nerespektování imunity byla namístě.

V tomto smyslu rozhodl Nejvyšší správní soud dne 25. listopadu 1933, že všichni poslanci a senátoři této strany pozbyli dne 11. listopadu 1933 mandátů.⁸³⁾

ZÁVĚR

Zákon 201/1933 Sb., proti kterému vystupovaly pokrokové síly ve státě již před jeho přijetím v parlamentě,⁸⁴⁾ je dokladem antidemokratické a fašizační tendence, která se projevovala ve vývoji státu a práva v předmnichovské republice, a to zvláště ve třicátých letech. Jak vyplývá z vystoupení zástupců komunistické strany v parlamentě při projednávání osnovy tohoto zákona, byl zákon svou podstatou namířen proti dělnické třídě a Komunistické straně Československa, jejíž kritika buržoazního zřízení byla stále ostřejší. Vláda vystupovala velmi často proti KSČ a proti jejím členům (cenzura tisku, domovní prohlídky atd.). Chtěla si opatřit spolehlivý právní akt, na jehož základě by mohla postihnout komunistickou stranu jako celek a to zcela na základě "práva". Zákon 201/1933 Sb. nesměřoval tedy primárně, jak by se na první pohled mohlo zdát, proti politickým stranám, které svou činností ohrožovaly celistvost státu (německé fašistické strany v ČSR), ale byl orientován proti politic-

⁸³⁾ Tamtéž.

⁸⁴⁾ Srv. zvláště str. 7 - 14 v textu, viz četné materiály z třicátých let ve fondu PMV a PMR.

kým stranám a hnutím, které by mohly ohrozit buržoazní řád a buržoazní zřízení.

Takovou stranou byla právě Komunistická strana Československa, která od samého svého vzniku v roce 1921 hájila zájmy pracujících, podrobovala ostré kritice buržoazní vládu a právo a usilovala o zlepšení postavení lidových mas ve státě. Hájila důsledně požadavky socializace výrobních prostředků⁸⁵⁾ a snažila se realizovat revoluční marxistické učení. Dosáhla také toho, že československá vláda uznala v roce 1934 de iure Sovětský svaz a uzavřela roku 1935 první spojeneckou československo-sovětskou smlouvu.

Komunistická strana bojovala také ze všech sil proti fašistickému nebezpečí a pod jejím vedením docházelo k protestním protifašistickým vystoupením pracujících. Zejména z mnoha zpráv policejních úřadů zemským úřadům v Praze a Brně o průběhu schůzí místních organizací komunistické strany vyplývá, jak silně protifašistická byla nálada pracujícího lidu ve třicátých letech.⁸⁶⁾

V roce 1934 vypracovala komunistická strana taktiku socialistického souručenství, které mělo být svazkem komunistů a socialistů. Toto souručenství mělo být rozhodující silou v boji proti fašismu. I když pro odpor reformistických vůdců socialistických stran k realizaci socialistického souručenství nedošlo, vytvořila se přece jen vlivem komunistické strany v našem státě silná protifašistická lidová fronta.⁸⁷⁾

Protifašistická iniciativa lidových mas se projevila zvláště při prvomájových oslavách v roce 1935 a hluboce ovlivnila průběh parlamentních voleb konaných 19.května 1935. Komunisté zde získali celkem 10,3% odevzdaných hlasů, to znamená 30 mandátů.⁸⁸⁾

Pro formování taktiky proti fašismu ve druhé polovině třicátých let měl historický význam VII.kongres Kominterny, který byl zahájen 25.července 1935 v Moskvě. Kongres, na kterém vystoupili význační představitelé dělnického hnutí (Dimitrov, Gottwald, Zápotocký a další) vytýčil program jednotné a lidové protifašistické fronty.⁸⁹⁾ Jeho závěry byly

⁸⁵⁾ Fond PP 1921 - 1930; 73/31, 341.

⁸⁶⁾ Četné materiály z třicátých let se nacházejí zvláště ve fondu PMV - spisovna Prezídia ministerstva vnitra a v PMR.

⁸⁷⁾ Socialistické souručenství na odboj proti fašismu a na výboj za socialismus - Usnesení X.zasedání ÚV KSČ, které se konalo v první polovině listopadu 1934, Liberec 1934, vyd. Fr. Nedvěd.

⁸⁸⁾ Srv. zvláště Rudé právo z 2., 3., 20. a 21.května 1935. Viz též Příruční slovník naučný, Academia, IV.díl, Praha 1967, heslo "Volby", str. 728.

⁸⁹⁾ Rudé právo z 27.července 1935 (zahájení kongresu), z 4.srpna (vystoupení Dimitrova), z 11.srpna (řeč Gottwalda) a z 13.srpna (zakočení kongresu).

rozpracovány u nás na VII.sjezdu KSČ konaném v dubnu 1936. Tento sjezd podstatně ovlivnil další vývoj stále vzrůstajícího protifašistického hnutí v našich zemích, které ještě zesílilo po mnichovském diktátu v roce 1938.⁹⁰⁾

Rozhodný vliv politiky komunistické strany v lidových masách, její síla klást odpor reakčním silám ve společnosti, a její tak výrazný volební úspěch v roce 1935 byly příčinou, že se vláda neodvážila použít proti komunistické straně zákona o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran. Použila vůči komunistické straně až vládního nařízení č. 355/1938 Sb., které recipovalo většinu ustanovení tehdy již neplatného zákona č. 201/1933 Sb. Stalo se tak v době, kdy fašizační tendence v našem státě vrcholily a vláda, vědoma si podpory fašistických živlů uvnitř i vně státu, se již neobávala zakročit proti Komunistické straně Československa a rozpustit ji.

⁹⁰⁾ Srv. Protokol VII.sjezdu Komunistické strany Československa - 11. - 14. dubna 1936, Praha 1967, zvláště str. 509 - n.

APPLICATION DE LA LOI SUR L'ARRÊT DES ACTIVITÉS ET LA DISSOLUTION DES PARTIS POLITIQUES ET LES FINS RÉELLES POURSUIVIES PAR LADITE LOI (ANNÉES 1933 - 1938)

Karolina Adamová

Résumé

L'article "Application de la loi concernant l'arrêt des activités et la dissolution des partis politiques et les fins réelles poursuivies par ladite loi (années 1933-1938)" porte sur les travaux préparatoires et sur l'adoption de la loi 201/1933 du Rec. et sur son application pratique.

Afin d'expliquer les raisons qui ont mené à l'adoption de la loi sur l'arrêt des activités et sur la dissolution des partis politiques, l'article comporte tout d'abord un bref exposé de la situation économique et politique existant en Tchécoslovaquie au début des années trente.

L'article contient l'analyse des dispositions de base de cette loi réactionnaire et cette la lumière sur les actes juridiques qui ont suivi ladite loi et qui ont été adoptés en application de cette dernière. L'article explique également l'ordonnance gouvernementale concernant les partis politiques 355/1938 du Rec., en application de laquelle fut dissous en 1938 le Parti Communiste en Bohême et en Moravie-Silésie.

Le chapitre II, intitulé "Loi 201/1933 du Rec. et les divers partis politiques" porte sur l'application de cette loi contre les partis fascistes allemands en Tchécoslovaquie - le Parti national allemand et le Parti national socialiste ouvrier allemand.

Il résulte des recherches de l'auteur que ce fut la crainte du Gouvernement, suscitée par la croissance du mouvement antifasciste, qui amena les organes bourgeois à appliquer la loi 201/1933 du Rec. également contre les partis fascistes en Tchécoslovaquie.

L'article utilise notamment les matériaux des Archives centraux d'Etat qui illustrent le processus d'application de la loi 201/1933 du Rec. contre les partis politiques en la République tchécoslovaque.

L'article aboutit à la constatation du fait que la loi 201/1933 du Rec. n'était pas dirigée en premier lieu contre les partis politiques qui mettaient par leurs activités en péril l'intégrité territoriale de

l'Etat tchécoslovaque et les intérêts du peuple travailleur (c'est à dire contre les partis fascistes allemands en Tchécoslovaquie), mais que ce fut essentiellement une loi dirigée contre les partis politiques qui pouvaient menacer l'ordre social et le système bourgeois. Un tel parti était incontestablement le Parti Communiste de Tchécoslovaquie qui lut-tait alors de façon conséquente contre la bourgeoisie et contre le fas-cisme.